

УДК 338.43.02(430): (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2023/2.5>

Глушенюк Н.М.

Національний транспортний університет

АГРАРНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ В РАЙХСКОМІСАРИАТІ УКРАЇНА. ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

У статті досліджується стан наукового опрацювання політики гітлерівської окупаційної адміністрації в аграрному секторі економіки райхскомісаріату Україна, а саме висвітлення в науковій літературі теоретичного обґрунтування засад воєнно-економічної політики німецької верхівки щодо України, дослідження науковцями методів та обсягів депортації українського селянства на роботи до Німеччини, розкриття дослідниками основних засад та конкретних заходів з використання сільськогосподарської продукції в економічних інтересах рейху. Висвітлюється дослідження в історичній науці становища працюючих селян і суті соціальної політики нацистів в умовах окупації а також еволюцію ставлення селянства до нового порядку, залежно від діяльності німецького окупаційного апарату.

Перші роботи, у яких піднімаються питання про нацистський новий порядок та становище селянства на окупованій території з'являються ще у воєнний час. Переважно це невеликі за обсягом роботи пропагандистського характеру.

Наприкінці 50-х – на поч. 60-х років, радянські історики, в тому числі й українські, публікують праці, в яких тією чи іншою мірою розглядаються деякі аспекти нацистської аграрної політики в райхскомісаріаті Україна. Але Україна продовжувала розглядатися лише як один з об'єктів гітлерівської агресії, тому всі питання її історії в Другій світовій війні вивчалися лише в загальносоюзному контексті.

На сучасному етапі науковцями опрацьовано такі важливі аспекти цього сегменту історії села окупаційної доби як особливості аграрної політики німецьких загарбників у різні періоди війни, спроби окупаційної влади здійснити реформування в аграрній сфері, організація окупантами сільськогосподарського виробництва, форми і методи експлуатації та пограбування ними аграрного сектору України.

Сформульовано висновок, що означена тема потребує подальшого всебічного дослідження та створенню спеціального комплексного дослідження, присвяченого вивченню аграрної політики німецької окупаційної влади у райхскомісаріаті Україна.

Ключові слова: райхскомісаріат Україна, окупаційна адміністрація, аграрна політика нацистів, директиви, методи реалізації.

Постановка проблеми. Щодо історіографії обраної теми дослідження, то склалася досить парадоксальна ситуація. Вивченню питань історії України періоду Другої світової війни присвячено понад 20 тис. монографій, статей, брошур. Але, що стосується саме тематики окупаційного нового порядку, то головна увага приділялася вивченню економічної експлуатації нацистами захоплених територій України, нищенню та пограбуванню культурних цінностей, терору проти окупованого населення та руху опору під керівництвом Комуністичної партії. Саме в контексті праць такої тематики знайшла відображення аграрна політика нацистів, але окремі аспекти випали з кола історичних пошуків.

Становище сільського населення в період нацистської окупації 1941–1944 рр. є на сьогодні однією з актуальних проблем історії воєнного

лихоліття, і водночас найменш досліджених, що зумовлено значною політизацією даного питання та історії України в роки Другої світової війни в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній українській історіографії питання, пов'язані із окупаційним режимом періоду Другої світової війни, набули особливої наукової актуальності. Важливим, безумовно, є те, що значно ширше, ніж раніше, залучаються архівні документи і матеріали, привідкривається багато раніше замовчуваних аспектів. Наукові дослідження М. Коваля, О. Лисенка, С. Макаруча, І. Муковського, І. Патриляка, П. Рекотова, М. Потильчака, М. Романюка, М. Слободянюка, О. Перехреста та ін. висвітлюють різні аспекти окупаційної політики німецьких загарбників на теренах райхскомісаріату Україна.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Автор поставив завдання: здійснити історіографічний аналіз праць, що розкривають особливості реалізації окупаційної політики в райхскомісаріаті Україна. У своєму дослідженні ми зосередилися на стані наукового опрацювання проблеми на різних етапах вивчення а також на зарубіжній історіографії німецької окупаційної політики на Україні селянства.

Виклад основного матеріалу. Перші роботи, у яких піднімаються питання про нацистський новий порядок та становище селянства на окупованій території з'являються ще у воєнний час. Переважно це невеликі за обсягом роботи пропагандистського характеру, авторами яких були науковці, керівники партійних та радянських органів влади, економісти, спеціалісти сільського господарства. За роки війни було видано близько 50 книг, брошур, збірників статей та півтори тисячі наукових і науково-популярних статей, присвячених тим подіям.

Цінний фактичний матеріал, що розкриває суть окупаційної політики міститься у праці М. Супруненка [1]. Злочинну суть нацизму на конкретних прикладах політики в Україні одним із перших у радянській історіографії висвітлив К.К. Дубина [2]. Характер і методи впровадження терористичного нацистського режиму, в тому числі й аграрні перетворення в українському селі розкриваються на підставі свідчень очевидців у численних статтях та брошурах [3].

Необхідно мати на увазі, що згадані дослідження й не претендували на всебічне висвітлення окупаційного порядку в українському селі. Написання цих робіт, як правило, публіцистичного, агітаційно-пропагандистського характеру мало на меті мобілізувати людей у ворожому тилу на боротьбу з окупантами.

У перше повоєнне десятиріччя каталізатором процесу наукового дослідження окупаційної політики нацистів в цілому й в аграрному секторі, зокрема, стала діяльність Української республіканської комісії по обліку збитків та злочинів, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками за роки окупації. На особливу увагу серед праць, виданих членами комісії, заслуговують роботи А.К. Буцика, Н.М. Стаднійчука, в яких зібрані матеріали про новий порядок на Київщині, частина з яких проливає світло саме на аграрну політику нацистів [4]. Особлива цінність даних досліджень полягає у їх базуванні на досить широкій джерельній базі, яка тоді ще не стала надбанням виключно спецфондів. Але автори робили

занадто сміливі висновки щодо помилок та прорахунків радянського уряду, внаслідок чого їх праці не були опубліковані і опинилися в архівозбірниках.

Наприкінці 50-х – на поч. 60-х років, радянські історики, в тому числі й українські, публікують праці, в яких тією чи іншою мірою розглядаються деякі аспекти нацистської аграрної політики в райхскомісаріаті Україна. Але Україна продовжувала розглядатися лише як один з об'єктів гітлерівської агресії, тому всі питання її історії в Другій світовій війні вивчалися лише в загальносоюзному контексті. Крім того, характерним для більшості дослідників було прагнення довести життєздатність колгоспного ладу навіть під час війни та підкреслити важливість внеску колгоспів, радгоспів у зміцнення оборонної могутності країни. Що ж до існування селянства, окупованих німцями територій, то цей аспект переважно залишався поза межами наукового дослідження

Окремим дослідженням, предметом вивчення якого є життя селянства України в роки воєнного лихоліття, виступає робота С. Лаути «Колгоспне селянство України в роки Великої Вітчизняної війни» [5]. Зазначена робота виступає чи не єдиною серед робіт радянської історіографії, у якій її автором цілісно розглянуто матеріальне становище сільського населення України в період нацистської окупації, а саме – наведено розміри оподаткування, норми натуральних поставок харчових продуктів, розмір штрафів та інших грошових данин.

Серед праць вітчизняних авторів, у яких досліджується селянство України періоду нацистської окупації, варто виділити колективну монографію М. Буцька та М. Лавриновича «Відродження колгоспного села: Комуністична партія України – організатор відбудови народного господарства республіки в роки Великої Вітчизняної війни», у якій її автори торкнулись питання окупаційної політики німецької влади на селі [6]. Проте, основна увага в ній приділяється діяльності партійних організацій, зокрема їх участі у проведенні масово-політичної роботи, здійсненні заходів по відбудові матеріально-технічної бази сільського господарства тощо.

У працях українських дослідників окремі аспекти нацистської аграрної політики розглядаються переважно в контексті боротьби селянства з нацистським окупаційним режимом. В об'єктив дослідників здебільшого потрапляли злочини та звірства нацистських окупантів та тих, хто визнавався їхніми прибічниками. Дослідниками подавалася загальна оцінка людських та матеріальних втрат, що їх зазнало населення на окупованій

території. Проте мало уваги приділялося висвітленню економічного становища та забезпечення матеріального рівня життя селян.

Найвагоміший внесок у вивчення проблеми зробили В.С. Коваль, М.В. Коваль, К.К. Дубина, В.Н. Нем'ятий, П.С. Дишлевий, П.Н. Ємець, О.П. Самойленко [7]. До важливих висновків у своїх дослідженнях приходять В.С. Коваль. У праці «Міжнародний імперіалізм і Україна, 1941–1945» автор подає ґрунтовний аналіз структури та діяльності воєнно-цивільного апарату управління окупованими українськими землями, а також аналізує реформування аграрного сектору економіки райхскомісаріату. В дослідженні «Подвиг народний (Україна у Великій Вітчизняній війні)» розкриваються плани нацистської верхівки стосовно українських земель, розглядається процес заселення сіл райхскомісаріату фольксдойчачами. Висвітлюючи окремі аспекти окупаційної політики «третього рейху», автор доводить, що крах нацистського плану неподільного світового панування був безпосередньо пов'язаний з її наслідками.

П.С. Дишлевий в статті «Крах фашистської аграрної політики на тимчасово окупованій території України (1941–1944 рр.)» надає ґрунтовну характеристику основним директивам по окупаційній політиці в аграрній сфері та аналізує методи реалізації реформи рейхсміністра А. Розенберга.

Підводячи підсумки розвитку історіографії дослідження цього періоду, необхідно зазначити, що в наявній літературі більш глибоко вивчені форми, методи та масштаби вивозу німецькою владою сільськогосподарської продукції з окупованих земель. Щодо спроб гітлерівців реформувати аграрну структуру українських земель, то ці питання досліджено набагато слабше. У цілому дослідження окупаційної політики рейху перебувало на дуже незадовільному рівні.

З постановням і розбудовою незалежної Української держави розпочався новий період у вітчизняній історичній науці, у рамках якого відбувається формування нової історіографії історії України періоду Другої світової та Великої Вітчизняної воєн.

Для даного періоду характерною була поява спеціальних розділів у колективних й індивідуальних монографіях та публікація декількох десятків статей, в яких прямо чи опосередковано розглядаються різні аспекти становища сільського соціуму в умовах війни. Авторами цих праць були М.В. Коваль, В.Ю. Король, Т.С. Першина, П.П. Панченко [8]. Особливий інтерес для розуміння нашої дослідницької проблематики станов-

лять книги М.В. Ковалю, що містять у собі важливі концептуальні положення, теоретичні висновки та узагальнення. Зокрема, у праці «Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.)» автор, висвітлюючи фактично всі аспекти історії України воєнного періоду, значну увагу приділяє й таким питанням, як гітлерівський порядок на окупованих землях, остарбайтери України та економічна війна третього рейху проти України.

Суттєва інформація міститься й у працях фундаментального, узагальнюючого характеру колективів авторів. Так, у підсумковому томі історико-меморіального серіалу «Книга Пам'яті України» – «Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945» у спеціальних підрозділах, авторами яких є О.К. Дубина, Ю.А. Киричук, М.В. Коваль, Л.В. Кондратенко, О.Є. Лисенко, С.А. Макаручук, І.Т. Муковський, П.П. Панченко, П.В. Рекотов, А.С. Чайковський, В.Ф. Шевченко, розглядаються питання функціонування аграрного сектору економіки України в початковий період війни, аграрної політики нацистів та її наслідків для сільського господарства та сільського населення республіки, демографічних втрат сільського соціуму внаслідок фізичного терору нацистів, участі селян у русі Опору [9]. Чимало сформульованих авторами книги положень, узагальнень та висновків у поєднанні з наведеними фактографічними й статистичними даними й донині слугують визначальними орієнтирами в дослідженні історії українського села періоду війни.

У четвертому томі шеститомного видання «Політична історія України. ХХ століття» В.А. Гриневич і В.І. Кучер приділили увагу й питанням, що стосуються соціально-економічного становища українського села [10]. Так, В.А. Гриневич ґрунтовно проаналізував ставлення українського селянства до сталінського та окупаційного режимів на початковому етапі німецько-радянської війни. Значну наукову цінність має зроблений у дослідженні В.І. Кучером аналіз цілей та завдань німецьких та румунських окупантів щодо економічної експлуатації сільськогосподарського потенціалу України, застосованих ними форм і методів експлуатації та пограбування сільського населення, шкоди.

Широкое коло питань, що стосуються економічного й соціального становища українського села на різних етапах війни, проаналізовано в розділі «Українське село в роки Другої світової війни» (автори О.Є. Лисенко, О.Г. Перехрест, Ю.Ю. Сливка), вміщеному в другому томі фунда-

ментального видання «Історія українського селянства» [11]. Зокрема, в цих текстах на основі використання нових джерел подано досить детальну характеристику економічного та соціального становища села напередодні та в перший період Другої світової війни.

Також необхідно згадати роботи, в яких досліджуються близькі та дотичні до теми нашого дослідження питання [12]. Так, М.В. Коваль і П.В. Медведок в статті «Фольксдойче в Україні (1941–1944 рр.)» досліджують розв'язання проблеми етнічних німців в райхскомісаріаті Україна, звертаючи увагу на вплив цього фактору на становище українського селянства.

Окремо слід розглянути дисертаційні роботи. Зокрема, першою комплексною спробою дослідити основні аспекти окупаційного режиму, в тому числі й аграрну політику в західних областях України, стала кандидатська дисертація В.І. Лаврищука «Фашистський окупаційний режим в західних областях України 1941–1944 рр.» [13].

На сучасному етапі науковцями опрацьовано такі важливі аспекти цього сегменту історії села окупаційної доби як особливості аграрної політики німецьких загарбників у різні періоди війни, спроби окупаційної влади здійснити реформування в аграрній сфері, організація окупантами сільськогосподарського виробництва, форми і методи експлуатації та пограбування ними аграрного сектору України. Зокрема, слід відзначити дослідження М. Потильчака [14], М. Романюка [15], В. Ревеука [16], М. Слободянюка [17].

Заслужують на увагу праці О. Перехреста [18]. Дослідник звертає увагу на наявність двох моделей політики окупантів щодо організації сільськогосподарського виробництва в Україні (передусім серед вищого нацистського керівництва), що, зрештою, призвело до «перемоги» позиції відомства «чотирирічного плану» Г. Герінга та збереження радянської колгоспнорадгоспної системи, оскільки саме ця керівна гілка планувала організувати виробництво на базі великих сільськогосподарських господарств.

Тобто, розглянувши видану з др. пол. 80-х років до сьогодні літературу, присвячену різноманітним аспектам окупаційної політики нацистів, можна дійти висновку про якісно новий рівень дослідження. Насамперед більш вагомою стала аргументація наукових висновків і узагальнень, зросло теоретичне навантаження праць, розширилася дослідницька тематика. Та все ж незаперечним фактом є й те, що ще багато аспектів з проблеми аграрної політики окупантів у райх-

скомісаріаті Україна потребують ґрунтовного вивчення й висвітлення.

Особливої уваги заслуговує зарубіжна історіографія проблеми. Серед представників зарубіжної історіографії окремо варто назвати прізвище К. Беркгофа, автора фундаментальної праці «Життя та смерть на Україні в роки нацистського правління» [19]. Особливою ознакою даної роботи є її направленість на висвітлення характеру життя населення під час війни. У ній автор подає картину життя населення на території райхскомісаріату Україна, змальовує модель життя суспільства в умовах воєнної дійсності. Автором зроблено акцент на становищі сільського населення, проаналізовано його матеріальний рівень та психологічний стан. Зокрема, ним порушуються питання взаємостосунків цивільного населення з владою, піднято питання релігійного та культурного життя. Ґрунтовною джерельною базою відзначаються узагальнюючі праці Д. Армстронга та І. Каменецького [20]. Окремі аспекти діяльності цивільної та військової адміністрації на території райхскомісаріату Україна розглядають у своїх працях Ч. Мадайчик і Б. Кравченко [21].

Певний внесок у дослідження теми зробили українські історики у діаспорі. Критичний підхід і поглиблений аналіз подій характерні для праць В. Косика [22]. Особлива цінність праці вченого полягає насамперед у широкому використанні ним документальних матеріалів, які зберігаються в західноєвропейських архівних установах.

Тобто, зарубіжна історіографія німецької окупаційної політики на Україні, хоча і базувалася переважно на об'єктивістських підходах до висвітлення теми, все ж у своєму доробку не має спеціального комплексного дослідження, присвяченого вивченню аграрної політики рейху в Україні.

Висновки. Підводячи підсумок історіографічного огляду, слід констатувати, що сучасна історіографія Другої світової війни має значні здобутки. Зробила вона свій внесок і у вивчення окремих аспектів окупаційного режиму, запровадженого в райхскомісаріаті Україна. Та все ж, незаперечним фактом є й те, що означена тема ще недостатньо вивчена і потребує подальшого всебічного дослідження. Вважаємо, що розширення джерельної бази, а саме відкриття архівів та віднайдення нових документів значно вплине на якість історичних праць. Це, безумовно, сприятиме створенню у майбутньому спеціального комплексного дослідження, присвяченого вивченню аграрної політики німецької окупаційної влади у райхскомісаріаті Україна.

Список літератури:

1. Супруненко М. Україна напередодні і в Вітчизняній війні проти німецько-фашистських загарбників. Боротьба українського народу проти німецьких загарбників: Збірник статей. Уфа, 1942. С. 29–36.
2. Дубина К. Варвари двадцятого віку. Саратов, 1942. 16 с.
3. Шульга З. Українське селянство не буде у фашистській неволі. Уфа, 1942. 36 с.; Новиченко Л.М. Гітлерівська кріпаччина (про «німецьку земельну реформу» на тимчасово окупованій Україні). Саратов, 1942. 20 с.
4. Матеріали Української республіканської комісії по обліку збитків та злочинів, заподіяних німецько-фашистськими загарбниками. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 4620. Оп. 3. Спр. 284, 285.
5. Лаута С. П. Колгоспне селянство України в роки Великої Вітчизняної війни. К., 1965. 208 с.
6. Буцько М., Лаврінович М. Відродження колгоспного села: Комуністична партія України – організатор відбудови народного господарства республіки в роки Великої Вітчизняної війни. К., 1968. 168 с.
7. Коваль В.С. Міжнародний імперіалізм і Україна. 1941–1945. К., 1966. 260 с.
8. Коваль В.С. Подвиг народний (Україна у Великій Вітчизняній війні). К., 1970. 135 с.
9. Коваль М.В. Все – для перемоги. Подвиг трудящих України у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. К., 1970. 196 с.
10. Коваль М.В. Історія пам'ятає! Кривавий шлях фашистів на Україні. К., 1965. 116 с.
11. Дубина К.К. Радянська Україна у Великій Вітчизняній війні. К., 1967. 48 с.
12. Нем'ятий В.Н. Вірність. З історії боротьби трудящих Миколаївської області проти фашистських загарбників у роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.) Одеса, 1973. 204 с.;
13. Дишлевий П.С. Крах фашистської аграрної політики на тимчасово окупованій території України (1941–1944 рр.). *Український історичний журнал*. 1971. № 6. С. 74–80.
14. Смець П.Н., Самойленко О.П. Полтавщина в роки Великої Вітчизняної війни. Харків, 1965. 104 с.
15. 8. Коваль М.В. Україна: 1939–1945: Маловідомі і непрочитані сторінки історії. К., 1995. 192 с.
16. Коваль М.В. Україна у другій світовій війні: уроки історії та сучасність. К., 1995. 283 с.
17. Коваль М.В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.). К., 1999. 336 с.
18. Коваль М.В. Друга світова і Велика Вітчизняна війни та сьогодні: роздуми історика. *Український історичний журнал*. 1995. № 3. С. 3–22.
19. Коваль М.В. Друга світова війна та історична пам'ять. *Український історичний журнал*. 2000. № 4. С. 3–19.
20. Король В.Ю. Історія України. К., 1995. 260 с.
21. Першина Т.С. Фашистський геноцид на Україні, 1941–1944. К., 1985. 170 с.
22. Панченко П.П. Аграрна історія України. К., 2000. 342 с.
23. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945 / гол. ред. кол. : голова І. О. Герасимов, заступ. голови І. Т. Муковський, П. П. Панченко. К.: Пошукововидавничче агенство «Книга Пам'яті України», 2000. 944 с.
24. Політична історія України. XX ст. У 6 т. / редкол. : І. Ф. Курас (голова) та ін. К. : Генеза, 2002–2003. Т. 4. Україна у Другій світовій війні, 1939–1945 / керізн. тому В. І. Кучер. К.: Генеза, 2003. 584 с.
25. Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах / керізн. автор. колективу С. В. Кульчицький, автор. колектив: О. В. Андрощук, В. К. Баран, В. М. Веселова [та ін.]. К.: Наук. думка, 2006. Т. 2. 655 с.
26. Коваль М.В., Медведок П.В. Фольксдойче в Україні (1941–1944 рр.). *Український історичний журнал*. 1992. № 5. С. 15–28.
27. Патриляк І.К. До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України. *Український історичний журнал*. 2004. № 5. С. 81–95.
28. Потильчак О.В. «Новий порядок» в окупованій Україні (1941–1944). *Пам'ять століть*. 1991. № 1. С. 97–104.
29. Ніколаєць Ю.О. Цивільне населення України на початку війни з німецько-фашистськими загарбниками. К., 1998. 36 с.
30. Слободянюк М. Селяни України під нацистським окупаційним режимом, 1941–1944 (на матеріалах південних областей). *Київська старовина*. 2000. № 2. С. 44–57.
31. Рекотов П. Адміністративний, судовий та поліцейський апарат рейхскомісаріату “Україна”. *Нова політика*. 1997. № 3. С. 51–56.
32. Лавришук В.І. Фашистський окупаційний режим в західних областях України. 1941–1944.: авто-реф. дис. ... канд. іст. наук . 07.00.01. К., 1998. 28 с.
33. Потильчак О. «Новий порядок» в окупованій Україні. *Пам'ять століть*. 1999. № 1. С. 97–104.
34. Романюк М. І. Українське село у роки німецької окупації. *Сторінки воєнної історії України: Зб. наук.ст.* К., 2002. Вип. 6. С. 201–203.

35. Ревегук В. Господарське життя і матеріальне становище полтавців в умовах німецькофашистської окупації. (1941–1943 рр.). *Архівний збірник на посвяту 100-річчя Полтавської вченої архівної комісії. «Архіви. Документальна спадщина Полтавщини: минуле, сучасне, перспективи (1903–2003)»*: Матеріали наукової конференції. АСМІ, 2003. С. 193–202.
36. Слободянюк М. Селяни України під нацистським окупаційним режимом, 1941–1944 (на матеріалах південних областей). *Київська Старовина* 2000. № 2. С. 48–57.
37. Перехрест О. Г. Життя українського селянства в роки нацистської окупації 1941–1944 рр. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вип. 9. Серія: Історія: Збірник наукових праць. Вінниця, 2005. С. 163–172.
38. Перехрест О.Г. Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище: монографія. Черкаси: Видавничий відділ ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2011. 670 с.
39. Беркгоф Карел. Жнива розпачу. Життя і смерть в Україні під нацистською владою. Український науковий інститут Гарвардського університету; Інститут Критики. К.: Часопис «Критика», 2011. 556 с.
40. Armstrong J. Ukrainian nationalism. 2 ed. Littleton, 1980. 361 p.; Nationalism and human rights Processes of modernisation in the USSR / Ed by I. Kamenetsky; Publ. for the nationalities (USSR and Europe). Littleton, 1977. 246 p.
41. Madajczyk Cz. Hitlerowski terror na wsi polskiej 1939–1945. Warszawa, 1965. 194 s.
42. Madajczyk Cz. Komisarjat Rzeszy Ukrajna (Reichskommissariat Ukraine). Problemy historii i archiwistyki. Lublin, 1986. S. 139–152.
43. Krawchenko V. Soviet Ukraine under Nazi Occupation, 1941–1944. *Ukraine during World War II: History and its Aftermath*. Edmonton, 1968. P. 20–42.
44. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. 660 с.

Glushenok N.M. AGRICULTURAL POLICY OF GERMANY IN THE REICH COMMISSARIAT OF UKRAINE. HISTORIOGRAPHY OF THE QUESTION

The article examines the state of scientific development of the policy of the Hitler occupation administration in the agrarian sector of the economy of the Reich Commissariat of Ukraine, namely, the coverage in scientific literature of the theoretical justification of the foundations of the military and economic policy of the German leadership in relation to Ukraine, the study by scientists of the methods and scope of the deportation of the Ukrainian peasantry to work in Germany, the disclosure by researchers basic principles and specific measures for the use of agricultural products in the economic interests of the Reich. The study in historical science of the position of working peasants and the essence of the social policy of the Nazis under the conditions of occupation, as well as the evolution of the attitude of the peasantry to the new order, depending on the activities of the German occupation apparatus, is highlighted.

The first works that raise questions about the Nazi new order and the situation of the peasantry in the occupied territory appear in wartime. Mostly, these are small-scale propaganda works. In the first post-war decade, the activity of the Ukrainian Republican Commission for the Accounting of Damages and Crimes Caused by German-Fascist Invaders During the Years of Occupation became the catalyst for the process of scientific research into the occupation policy of the Nazis in general and in the agrarian sector, in particular.

At the end of the 50s – at the beginning. In the 1960s, Soviet historians, including Ukrainian ones, published works in which some aspects of the Nazi agrarian policy in the Reich Commissariat of Ukraine were considered to one degree or another. But Ukraine continued to be considered only as one of the objects of Hitler's aggression, therefore all issues of its history in the Second World War were studied only in the context of the All-Union.

At the present stage, scientists have worked out such important aspects of this segment of the history of the village during the occupation period as the peculiarities of the agrarian policy of the German invaders in different periods of the war, the attempts of the occupation authorities to implement reforms in the agricultural sector, the organization of agricultural production by the occupiers, the forms and methods of their exploitation and plundering of the agricultural sector of Ukraine.

The conclusion is formulated that the specified topic requires further comprehensive research and the creation of a special comprehensive study dedicated to the study of the agrarian policy of the German occupation authorities in the Reich Commissariat of Ukraine.

Key words: Reichskommissariat Ukraine, occupation administration, agrarian policy of the Nazis, directives, implementation methods.